

Jobb az őszinteség

Beszélgetés Reischl Gáborral Pulán, a Művészetek Völgye rendezvényén HÁZ-MESTEREK címmel. A beszélgetőtárs Krizsán András (2007. július 27.)

Krizsán András: *Először a kezdeti lépésekről szeretnék kérdezni. Engem azok a gyökerek érdekelnének, hogy milyen indítatásból fordul egy építész az aprófalvak, a kistelepülések, a vidék építésze felé. Hiszen azt gondolná egy kívülálló, vagy akár egy szakmabeli is, hogy az építésznek az a legnemesebb dolga és feladata, hogy nagy felhőkarcolókat, nagy urbánus középületeket tervezhessen, és közben te elindultál a vidék építésze irányába. Mi volt az a motiváció, ki súgott a füledbe valamit, hogy ebbe az irányba fordultál. Mik voltak mindebben a kezdeti lépések?*

Reischl Gábor: Erre a kérdésre elég furcsa a válasz, mert mikor én 1972-ben végeztem az egyetemen, édesapám ott tanított, ami hát elég érdekes dolog volt. Ő volt a Lakóépülettervezési tanszék vezetője, egy igazi egyéniség. Reischl rostának hívták, mert aki rajta túljutott, abból építész lett. Hát én ennek ellenére vállaltam. Máshol nem lehetett akkor – az Ybl Miklós Főiskolát kivéve – építészeti tanulni. Így végeztem el a feleségemmel az egyetemet. Akkor már gyermekünk is volt, nem laktunk otthon, de állás az volt. Úgy nézett ki Magyarországon, hogy egy végzős egyetemista kapott diplomát és bármelyik tervezőintézetbe elmehetett. Szóval ilyen kádári rend volt még akkor. De én valahogy nyáron nem szerettem dolgozni soha, benn a négy fal között. Az egész indíték innen kezdődött. Négy fal között én nyáron nem bírtam ki. Vitorláztam versenyszerűen 15 évig, barlangásztam, és így tovább. Valahogy úgy éreztem, hogy ha egy irodában ott kell csücsülnöm négy fal között, az kibíratatlan számomra. Jóapámat megkérdeztem, hogy van-e valami alternatíva. Addig, öt évig nem kérdeztem semmiről, mert inkább a távolságot tartottam tőle, de akkor megkérdeztem. Ő rövid gondolkodási idő után azt mondta: hát van alternatíva, a mezőgazdasági építészet. Nem vidéket mondott, mezőgazdaságit. Ő abszolút urbánus ember volt, én is Budapesten nőttem fel. Kérdelem tőle, hogy hát jó gondolja-e, mikor azt se tudom, hogy a tehén meg a borjú, meg egyéb dolgok mi fán teremnek. Akkor jóapám azt mondta: ha azt akarod, hogy szabad legyél, akkor a vidék az a szabadság maga! Akkoriban építész alig volt vidéken, mert az építész a Duna-parton szeret építeni. De a mezőgazdaságban 1972-ben viszonylag sok pénz volt, építész meg nem nagyon. Illetve hát inkább ilyen kőművesek. Jóapám azt is megsúgta, hogy Gödöllőn van egy egyetem, az akkori

Gödöllői Agrártudományi Egyetem, és ott van egy építészeti tanszék, Tomory László vezetésével. Bandukoljak ki Gödöllőre, nincs messze Budapeستől, és kérdezzem meg, hogy kell-e demonstrátor. Laci bácsi azt mondta, hogy kell! A tanszék teljesen idegen volt a számomra. Egy hivatal volt inkább, még rajzasztal sem volt. De a szabadságvágy ott tartott! Két év után pedig, amikor elmentem, megéreztem valamit, hogy a Gödöllői Agrártudományi Egyetem, a mezőgazdaság, a vidék még sincs olyan távol tőlem, mint ahogy gondolnám.

Krizsán András: *Így az Gödöllői Agrártudományi Egyetemen kezdtél mezőgazdasági épületek tervezésével foglalkozni, és párhuzamosan az oktatói munkát is ott kezdted el?*

Reischl Gábor: Igen, rögtön oktatni kellett. Tudod, úgy van ez, hogy te végeztél az egyetemen, és utána egy náladnál idősebb embernek, aki ráadásul agrármérnök lesz, annak kell beszélned az istállókról, pestiként. Hát az maga a halál!

Krizsán András: *Hogy oldottad meg?*

Reischl Gábor: Ott főleg fiúk voltak akkoriban, de voltak helyes lányok is. (A gazdasz lányok értenek a férfiakhoz, mert ők a marhákhöz is értenek.) No de én tényleg nem tudtam, hogy a borjú az kinek a micsodája! Kénytelen voltam azt mondani a diáknak – és ez a vidéki építészetben sokat jelentett – hogy: te Jóska, én nem értek tehénekhez. Be kell vallani ugye!

Krizsán András: *Jobb az őszinteség!*

Reischl Gábor: Jobb az őszinteség. Én nem értek ehhez. Valamit tanultam építészetből, de mondjad el nekem, hogy a borjú az ki. Ő akkor elmondta, hogy ki a borjú. Na, mondom az kicsike, annak nem kell akkora nagy ház, ugye. És akkor ezt így elkezdtek. Ezt nagyon szeretik a diákok, mikor a tanár nem akar okosabb lenni náluk. Ott meg, ha akartam volna, akkor sem tudtam volna okosabb lenni, mert ők voltak a vidékiek. A vidék építésze erről szól. Megérkezik mondjuk egy nadrágos ember Pulára, ahol ő buta. Lehet 5 diplomája, 10 diplomája, de ez az élethosszig tartó tanulásnak a teljes csődje. Mert akkor ő már csak a repülőjáratok első osztályán tud közlekedni.

Krizsán András: *Hamvas Béla mondja, hogy a professzor a legbutább ember, mert őt már tanítani sem lehet.*

Reischl Gábor: Hát igen, valóban. Nyilvánvalóan a szőlőhöz az X bácsi ért jobban. A préházat, amit örökölt, azt is jobban ismeri. Ha egy építész kikerül az egyetemről, és bemegy egy ilyen pincébe, keresi a kátránypapírt, mikor azt ugye agyaggal szigetelik. Nem érti azt sem, hogy miért olyan hűvös, pedig a légkondicionáló nem bírja az irodaházban. Az ember megérkezik bután egy helyre, de nem szabad azt mutatni, hogy nem buta. Mert ráadásul a vidéki ember bizalmatlan. A nadrágos ember már egypárszor elintézte. Ha végigvesszük csak a közelmúlt történelmét, tíz évenként a nadrágos ember mindig mondott valamit: most ezt kell csinálni, most azt kell csinálni. Aztán tízévenként mindig kudarc lett a vége. Most verték át legutóbb, 17 évvel ezelőtt. Akkor is át lett verve.

Krizsán András: *De térjünk vissza még a gyökerekhez, amikor te a tanítványokkal, nem csak az iskolai padban találkoztál mezőgazdasági építészettel, hanem a helyszínen, gyakorlatokon, felmérő táborokon közösen ismerkedtetek meg a vidéki építészettel, a mezőgazdasági épületekkel. Ebbe az irányba, hogyan indultál el? Mi volt az, ami erre rávezetett? Szeretted volna ezeket még jobban megtanulni, vagy érezted, hogy jelen kell lenni ezekben a dolgokban, mert az többet ér, ha nem csak tanítod, vagy mondod, vagy megpróbálsz átadni. Te magad is megmutatod és megpróbálsz a saját eszed szerint a legjobb megoldásokat javasolni azt ott élőknél.*

Reischl Gábor: Ez úgy volt, hogy az építészkaron mindig a legjobb feladat az, amit az építész kitalál. Meghívtak engem is a műszaki egyetemre az Alkotóhétre, ahol mindig izgalmas feladatot kellett adni a diákoknak. Én meg úgy láttam, hogy ezek helyett a nyakánál fogva előráncigált feladatok helyett, izgalmasabb a valóság! Tehát a diákokat levittük Szilasligetre, Budapesttől 18 km-re. Szilasliget az egészen más, mint Budapest! Egy mai diáknak kevésbé izgalmas elmenni Párizsba, vagy Mexico Citybe, mert Mexico City szinte ugyanaz, mint Budapest, csak ott 22 millióan vannak. Volt szerencsém látni, nem egy nagy izgalom. A repülőtér ugyanolyan, és így tovább. De a vidék egy városnak olykor sokkal izgalmasabb! Ócsa környéke például, hihetetlenül izgalmas. Csak már annyira el vagyunk ferdülve, hogy észre sem vesszük az izgalmakat. Valahogy azt láttam, hogy a diákok ezt szeretik, és mindig megtalálják a maguk izalmát. Nem kell hozzá se kapolcsi napok, se semmilyen előadás. Kiforrja magát a program. Ha lemegyünk és találkozunk a valósággal, abból sokkal izgalmasabb feladatok lesznek, mint amit úgy talál ki az ember mesterségesen. Az Alkotóhét előtt legalább egy-két napot kalandoztunk vidéken. Volt, hogy nem is tudtam még, hogy mi lesz a feladat, aztán az adódott magától. Így kezdődött.

Krizsán András: Ezt én is meg tudom erősíteni, mert Pulán is szerveztünk kétszer nyári felmérő tábort, teljesen függetlenül a Kapolcsi Művészetek Völgye rendezvényektől, és az első, bátortalan bemutatkozó téblábolások után a fiatalok pillanatokon belül ráéreztek azokra a helyzetekre, hogy hol tudnak közös hangot találni az emberekkel.

Reischl Gábor: Ezek a rogyadozó falusi házak az építész hallgatóknak hihetetlen rejtélyesek. Itt tanulják meg, hogy mi az, hogy talpszelemen, sárgerenda, ollós ág, és így tovább. Ezek mind szakszavak, de a ház is közvetít csomó mindent. Az is nyelvezet végső soron. Létrejön egy közvetlen kommunikáció a szakmával.

Krizsán András: Ez a közvetlen kapcsolat a fiatal építész hallgatók számára véleményem szerint nem csak azt eredményezheti, hogy valóságban tapasztalják meg ezeket az épületszerkezeti elemeket, hanem anyagi közelségbe kerülnek magával az építőanyaggal, a természettel is. Saját tapasztalatból tudom, hogy ha egy ilyen romos parasztházat – itt Pulán általában kőépületek vannak – az ember fölmér, tényleg érzi a falak 80 centis vastagságát, az oszlop duci méretét. Utána kialakul benne egy tektonikus, anyagszerű gondolkodásmód, amely aztán átítatódik az építészetébe.

Reischl Gábor: A múlt héten, amikor a 40 fokos hőség volt, a diákjaink Borsodgeszten mérték fel. Feleséggel ott voltunk, és a diákok vidáman dolgoztak, mert akkor éppen a pincéket mérték. Mikor bementek egy régi parasztházba, 16 fokkal volt hűvösebb. A pincében még hűvösebb volt, ott föl kellett öltözni. Pont most nyilatkozta a Demszky, hogy ezekbe a szerencsétlen kombinókba – ahol 2 milliárdot spóroltak, mert nem vettek bele légkondicionálót –, azt mondta, hogy 6 fokot csökkentett volna egy légkondicionáló a belső hőmérsékleten. Itt 16 fokkal volt kevesebb ezekbe a házakban! Tehát megint a butaság, és az okosság. Ezek jó házak!

Krizsán András: A pincéket egyébként elhiszem, hogy vidáman mérték fel a fiatal hallgatók, de azért maradjunk az építészetnél, és a saját munkásságod mellett. Tudom, hogy a nyolcvanas évek második felében egy igen rangos és megtisztelő feladatban vehettél részt, nem is akárhol. Örömmel vennénk, ha erről a munkádról, és építészetedről is mondanál egy pár szót.

Reischl Gábor: Most már itt tartok, hogy saját életutamról adjak elő a diákjaimnak. Több mint hatezer dia közül próbáltam kiválasztani a képeket. Hát ez lehetetlenség! Lehet látni, hogy ez nem fog menni. Ezt csak azért mondom, mert a mai digitális technikával vajon mennyi képet pazarolunk. Én ma mennyi hülye képet csináltam, aminek az égegyvilágon semmi értelme nincs. Ezt a szerencsétlen hatezer diát, meg még rendbe szedni se tudom. Egy úthengernek kéne végigmenni rajta, talán jobb lenne úgy.

Az ország, ahova kiküldtek engem 1981-ben, Kambodzsa, másfél évvel a világ egyik legborzasztóbb népirtása után. Phnom Penhben, ahol 2–3 millió embert irtottak ki, mégis igen vidám emberek fogadtak. Pedig nem volt elektromos áram, semmi nem volt. Ezek az emberek mégis tudtak minden energia nélkül élni ott abban a plusz 40 fokban. Én az első napokban szörnyen éreztem magamat, mert hát elég forróság volt. De láttam, hogy ők energia nélkül is tudnak élni.

Mi pedig bemenekültünk a nagykövetségre, mert mi európaiak nem tudunk energia nélkül élni. A nagykövetségen viszont be voltunk zárva, és nem tudtunk kitekinteni. Később aztán egy kerékpárral mégis megpróbáltam a környéket bejárni, és láttam, hogy az emberek hogyan építik a házaikat. Építész nélkül! Nem kell nekik építész, aki félrevezeti őket, hanem maguk építik bambuszból. Ez az ottani hagyományos parasztház, ahol én is nagyon sokat tapasztaltam, sokszor aludtam is. A szerkezete úgy nézett ki, hogy a lábak alul és bent csak egy gyékény. A padlón vékony bambusz hasítékok voltak, alig mertem rámenni, mert kicsit féltem, hogy elbír-e. Az ember a székre letette a cuccát és először tudott jól aludni Kambodzsában légkondicionáló nélkül. Mert ha a moszkító hálót maga alá gyűrte, mindenhol szellőzött a ház. Így lehet nulla energiával is normálisan élni.

Mi egy lerombolt pedagógiai központ miatt mentünk, hogy próbáljunk valamit belőle csinálni. Feladat szinte semmi, csak annyi, hogy csináljunk valamit. De hál' Istennek egy pozitívum volt: nem volt kormányzat akkor ott! Teljesen szabadjára voltunk engedve. Mivel nagyon sok szegény gyerek volt, kitaláltuk, hogy egy gyerekvárost csinálunk, de annak az egész a technológiájával. Ez a gyerekváros majdnem Magyarországon is lehetne, tornácos épület. Itt tájolás ugyan nincsen, mert fönny van a zeniten a napocska, aztán le is hullik.

A tó, amiből kikerült az építőanyag, később halastó lett. Tehát itt az építésnek nem is az volt a lényege, hogy, milyen szép házat tudunk építeni, hanem az, hogy az építés maga legyen az élet! Maga legyen az, ami az embereknek munkát ad, és az iskola is. Hiszen az építőanyag itt a föld maga, mint nálunk a vályog. A kitermelt föld helyén tavat csináltunk és ma már halat tartanak benne. Így lett a tó vasárnapi táplálékuk forrása is egyben, és a rizst is tudják locsolni vele. Tehát az egész élet egy egység-szisztéma. Jóval később, 1991-ben, terveztem egy

mezőgazdasági főiskolát is, ahol szintén nem volt áram se még. Illetve csak aggregátor. Ez már persze a parasztháznak egyfajta átértékelése nyilvánvalóan. Úgy nyertük meg ezt a munkát, hogy ennek a Kecskemét nagyságú városkának, Honpong-Changnak a lakossága 100%-ban munkanélküli volt. Itt az volt a lényege a tervezésnek, hogy nehogya gyorsan felépüljön az épület. Nehogya gyorsan! Ugye mert, ha gyorsan felépül, akkor nincs tovább munkájuk az embereknek. Minél lassabban épüljön föl az épület, ez volt a lényeg! Meg az is, hogy egy keresztmetszetnek a variációjából álljon ez a 22000 m² szerkezet. Szakmunkás nem volt, hanem öt magyar szakmunkás tanította be a lakosságot ezen az építésen. Szó volt róla, hogy egy szingapúri cég, meg egy bostoni cég ilyen gyorsan összeszerelhető házakat hoznak, de azzal semmire sem mennek, ha gyorsan kész az iskola. Ki a franc akar ott tanulni, mikor nincs munka? Munkát kell adni. Itt a cserepet, a téglát, a burkolóanyagot, magát ezt a keresztmetszetet, amire megtanítottuk az embereket, a város saját magának építette.

Krizsán András: *Miközben tanítottátok őket, munkát is tudtatok adni nekik.*

Reischl Gábor: Így van, ez a lényeg. Itt van például ez a burkolóanyag, amit két család gyártott le. Apa és fia préselte ezeket cementlapokat. Gyakorlatilag olyan, mint amit Erdélyben csinálnak a mai napig, csak sablon kérdése.

Krizsán András: *Említetted, hogy Kambodzsában egy fontos szempont volt, hogy az emberek lassan építsék a házat és tanulják meg a helybeliek, hogy hogyan lehet ilyen házakat felépíteni. Mi volt a tapasztalatod, hogy ebből aztán tudtak-e az ott élő emberek tovább épülni, hogy megtanultak egy mesterséget, a házépítést? Fel tudták-e azután használni mindezt, mint egy képességet, másutt is? Tehát tudtak-e azzal a „hálóval” boldogulni, amihez jutottak?*

Reischl Gábor: A szegény világ segítése nagyon nehéz dolog. Ha nézzük a nyugati országokat, a segélyezés körülbelül 85%-a az adminisztrációra megy el, tehát 15% marad a segélyezendőnek. Abból 12%-ot lenyúl az ottani korrupció, és 3% marad annak, akit segélyeznek. És nem hálót kap, hanem halat! Megeszi a halat és máris szegényebbnek érzi magát, mint előtte, mert hozzászokott a halhoz. Ez az egész harmadik világnak a tragédiája. Nicaraguában is dolgoztam, ugyanez a szisztéma volt. De a lényeg az, hogy vajon az ember el tud-e indítani egy ilyen utat, amit mondasz. Magyarán, hogy a háló használatára vezessék rá? Kambodzsában egyszerűbb volt a helyzet, mert a természethez közelebb álló népről volt szó.

Egy olyan nép, amely a háború alatt az őserdőben vészelt át ezt a vészorszakot, amit Pol Pot rezsimnek hívtak. Tudta, hogy ha a gyerekének a kókuszából ad infúziót, nem szárad ki. Egy ilyen népet tanítani könnyű, mert még közel áll hozzá sok minden. De persze kell tanítani, és itt van az ellentmondás. Mert ő is akar fejlődni. Kambodzsába mikor megjött az áram, akkor először nem a villanyt kapcsolták föl, hanem a TV-t kezdték nézni. De hát mi az első, ha megnézel egy szegény családot? Ennivaló nem kell, de TV legyen. Ugye? Itt kell belépni a folyamatba. Mert ugye azért meg kell tervezni egy ilyen iskolát, és az iskola a legjobb arra, hogy átadja az eggyel magasabb lépcsőfokú, úgymond fejlődési fokot. Én ott Kambodzsában úgy éreztem, hogy ezt könnyű volt tanítani. Ebbe a gyerekvárosba én vissza jártam ellenőrként, hogy hogyan működik a tanítás. 1000 gyereket oktattak. Volt ott asztalosüzem, szövőüzem, szakács- és így tovább, minden ami kell az élethez. Azt vettem észre, hogy abban a tíz évben, simán ment minden. Piac lett aztán, és így tovább. A legidealisztikusabb, Gandhi-féle közösség jött létre. De most már félek, mert most már elindult a turizmus. Terveztünk most egy szeszgyárat Kambodzsába, nem akármit: Spirit of Angkor szeszgyárat. Angkor Wat – a világ egyik csodája. Most szállítottuk le a terveket, és úgy néz ki, hogy megint megyünk ki. Ez egy magyar befektetés. De akik most voltak kinn, már egészen mást láttak, mint mi annak idején. Fegyveresek vigyáztak rám, mert még dörögtek a fegyverek az őserdőben, és egy olyan szállodát nyitottak ki, ami alig működött. Most már több van, gondolom. Hogy mondjam? Elindult egy olyan dolog, ami biztos átalakítja az országot. Hamvas Béla mondja, hogy a szegénységet még el lehet viselni, de a gazdagsághoz, ahhoz nagyon nagy kultúra kell, hogy elviseljük.

***Krizsán András:** A gazdagságról azért nem igazán beszélhetünk, ha a magyar vidék helyzetéről esik szó. Éppen ezért azt szeretném kérdezni, hogy most, hogyan látod milyen helyzetben van a magyar vidék, a magyar falu? Ahogy az előbb felsoroltad, van akarat, van ember, van hőenergia, van föld. Miben látsz lehetőséget, hogyan lehet ezeket a meglévő adottságokat olyan irányba összpontosítani, hogy az ott élő embereknek egy hosszú távú megélhetést, vagy jövőt teremtsen?*

***Reischl Gábor:** Mindent lehet pozitívrá hangszerelni, meg negatívra. Most inkább negatív hangszerelésben mondom: siralmasan, megmondom őszintén. Tíz évvel ezelőtt biztatóbbnak éreztem a helyzetet. Tíz évvel ezelőtt, bármennyire furcsa, bármennyire magára hagyták, az emberekben volt vidéken vállalkozói képesség. Most az átlagemberről beszélek. Persze más a Balaton-felvidék és más az Ormánság, meg más Somogy. De most azt látom, ahol dolgoztunk,*

például Zalában vagy 20 faluban, hogy ezekben a falvakban bizony csökken a lelkesedés. A nép valamit nem ért. Ennek megmondom őszintén, az egyik nagy oka az – most hagyjuk a nagypolitikát –, hogy nincs szervező erő vidéken. El szoktam mondani, hogy a II. világháborúban a vidéken a zsidóságot teljesen kiirtották. A mai napig a zsidó boltok Tiszadobtól Kapolcsig be vannak zárva, be vannak deszkázva. A mai napig meg lehet ismerni ezeket a boltokat, mindig a sarkon voltak. Ez azért fontos, mert annak idején ezek a családok mondták meg, hogy Feri bácsi most búzát kell vetni, most pityókát, most ezt kell, most azt kell. És a kereskedelem ment.

Most magára van hagyva a vidék, mert gyakorlatilag nincs szervező erő. Az agrárértelmiség azt mondja, hogy neki nincs feladata, mert ő csak nagygazdaságban tud gondolkodni. Na persze van kivétel is, például Mórahalmon, az lent van Szeged és Mohács között, pont a határon. A Móra-Ker Szövetkezet, magyar szövetkezet, ami elkezdte úgy szervezni az ottani környezetet, hogy Mariska néni is be tudja vinni a paprikáját. A baromi nagy raktáráruházak tele vannak árukkal. Kamionnal szállítanak a multiknak is, és ha a Mariska nénitől nem veszi át a paprikát, akkor ez a Móra-Ker ad egy piacot neki, hogy ott cserélje be. Mert ma Magyarországon nincsenek helyi piacok. A helyi piacok olyanok pillanatnyilag, hogy ilyen globális csecsebecséket hoznak kocsival. Az nem helyi piac! Ha megtermeli itt Pulán valaki a paprikáját, azt a pulai boltban nem kapom meg. Ugye? Sehol se kapom meg. Hát már Erdélyben is ott tartunk, hogy az ember bemegy egy kocsmába, és azt mondja az ember Torockón, hogy pálinkát kér. Erre azt mondják, hogy kivi likőr van. Kivi! Mire én mondom: hát Mariska drága, a szomszédban ott van a legjobb pálinka. Nem-nem, azt mondja nekem: nincsen, nem működik a kereskedelem. Tudod, ez a kiskereskedelem. Pedig most tanultam meg, voltam ilyen bio-napon, kerekasztal beszélgetésen, hogy igenis minden önkormányzat jogosult lenne helyi piacot szervezni. De nincsen szervező erő vidéken, és ez végtelenül elvette az emberek kedvét, hogy ők dolgoznak, de a semmiért. Na most ez a marha nagy hiba! Amikor azt mondjuk, hogy lenyúlja a multi a vidéket, ugye mert mindent lenyúl, meg majd a földjeinket is lenyúlják, mert az emberek nem tudják a traktoruk hitelét visszafizetni, és így tovább, akkor bizony én azt mondom vessünk magunkra! Ha le lehetett minket nyúlni. Mi vagyunk a hibásak! Nem az Auchan-nak a nem tudom kije. De nem is én, hogy oda megyek vásárolni, mert hát kocsival persze kényelmesebb megállni, meg talán olcsóbb a görögdinnye. Persze vannak, olyan szólamok, hogy csak magyart vegyünk, de ezek nem visznek sokra. Abban vagyunk hibásak, hogy képtelenek vagyunk ketten összefogni, hárman összefogni. Én ezt tudom, te azt tudod, fogjunk össze. Ha átmegyünk Burgenlandba, ott van egy olyan közintézmény, hogy „buschenschank”. Az azt jelenti, ha nekem túltermelésem van, tehát túl

sok a borom, meg levágtam három disznót és nem tudom felfalni, mert nem bírom azt a sok kolbászt, akkor kiírom, hogy „buschenschank”. Kiteszek egy koszorút, a garázsból beteszek három sörpadot és csinálok egy boltot. Gyakorlatilag fele árért vendégül látom a falut, de ha véletlenül odajár egy magyar, akkor a magyart is. Ezt a rendszert képtelenek vagyunk bevezetni, mert mindenki féltékeny a szomszédjára. Érted, a szomszédra. Mert én nem fogok a szomszédtól venni, ha beledöglök, akkor se. Érted? Ez pedig egy nagyon rossz dolog. Ezért tragikus tehát most a magyar vidék helyzete.

Krizsán András: *Kemény Berci bácsi szokta mondani, hogy nem a vidék népesség megtartó képességét kell fejleszteni, hanem a képesség-megtartó népességet. Vagyis az embereket kell ösztönözni, helyzetbe hozni, vagy az egymással kölcsönös együttélésben lévő szervezésre megtanítani, amely aztán elindítja azt a növekedést, azt a szervezést, amely természetes úton abban a közösségben, tovább tud épülni és alakulni. De te, mint építész, vagy mint mezőgazdasági épületek tervezésével foglalkozó szakember, tudsz-e valami olyan lehetőséget, vagy bármiféle példát felmutatni, aminek segítségével elindulhat egy ilyen kezdeményezés. Amikor egy közösség a saját lábára áll, és megtalálja azt a pontot, amely annak a kistérségnek, vagy településnek jövőképet tud mutatni?*

Reischl Gábor: Ez mindig kérdés, hogy egy építész tud-e ilyen példát felmutatni. Most is átmentünk közgazdaságtanba, szociológiába, orvoslásba és még nem tudom mibe. Érted? Olykor én is azt hiszem, hogy tényleg azzal a példával lehetne élni – és most ilyen nagyokat mond az ember – a maga életformájával. Állítom, hogy az értelmiség az élet formája. Tehát az értelmiség ne csak beszéljen, hogy puritanizmus, hogy milyen jó energia nélkül élni, és közben meg a 600-as Mercijével száguldozik föl-alá, hanem akkor valami legyen. Másrészt valóban baromi fontos a munkájának a profizmusa. Itt van pl. Balatonfenyvesen egy nagyobb épület, Fácányi Zsuzsa kolléganőmmel együtt csináltuk, egy 7000 tonnás magtároló. Ez a tároló teljesen energiatakarékos. A hombárt mi ugyanúgy fölülről töltjük be, csak egy kicsit nagyobb nagyságrendben, 9 méter magasan. Ez az országban egyetlen, de a világon sincs nagyon sok ilyen jellegű tároló.

Itt megint nem akarom elmagyarázni, hogy ez a gabona miért nem fülled be, mért nem kellett szárítani. Most csak azt mondom, hogy kell egy kicsit a szakértelem. Mert amúgy befülled 9 méter alatt, de valami miatt itt nem. Most éppen gabonakereslet van, de akkor gabonatöbblet volt, és azt mondták, hogy el kell adni. De ha lennének ilyen tárolók, megoldódna a probléma. Ajánlottam a minisztériumnak, legyenek ilyen résztárolók, amivel minimális energiával és

minimális pénz ráfordítással megmarad a gabona beltartalmi értéke, és a bűnös nyugatnak – ami amúgy nem annyira bűnös – el tudnánk adni drágábban, és sokkal okosabban. Mert ahogy nyugaton egy ilyen nagyságrendű tárolót 10 géppel, szellőző berendezésekkel működtetnek, addig ez teljesen energiatakarékos.

***Krizsán András:** Hogyan lehetne minél több ilyen tárolót építeni? Mivel lehetne a mezőgazdaságot jövedelmezőbbé tenni?*

Reischl Gábor: Nagyon meg kellene a fiatalságot fogni vidéken. De a fiatalság veszi ezt a négykerekes motort, a quadot, és dönget. Valaki azt mondta, hogy mi nagyon szeretjük a vidéket – épp most dolgoztunk fenn Gyimesen – csak akik ott laknak, valahogy ezt nem értékelik, nem tudják. A fiatalságot úgy lehet megfogni, hogyha kevesebb fizikai munkával is el tud érni valamit. Az egész nagy modernizmus arról szól, hogy nem akarunk dolgozni. Valljuk be. A fizikai munkát nem akarjuk. Kapálni, gyomlálni miért nem jó? Hajnalban ganéjozni ki a teheneket, nem annyira jó. Főleg mert a tehén ott van, és nem akar elmenni nyaralni. A fiatalokat nem lehet megfogni csak azzal, hogy azt mondd nekik, hogy többet adsz, mint a nyugati technológia. Egy holland technológiánál többet kell nekünk adni. Ma aki próbálkozik, öt év múlva tönkremegy a villanyszámlában. Érted? Csak hitelre tud már vásárolni. Tönkremegy, és már ugrott a piacnak. Akkor már tényleg inkább veszek egy motort, mert azt hitel nélkül meg tudom venni, és nem megyek tönkre bele. Na de egy ilyen lóistállónál, gabonátárolónál nem megy tönkre, és közben sincsen annyi fizikai munka. Itt kell megtalálni szerintem a dolgokat.

***Krizsán András:** Ezek azok a példák, amelyek szerintem ösztönzőleg hatnak egy településen. Amikor látja a szomszéd, hogy milyen jól megy nekünk, és kevesebb villanyszámlánk van, és meg tudunk élni.*

Reischl Gábor: Csak az az elkeserítő, hogy 100 mezőgazdasági szakképző iskola van ma Magyarországon, Selyétől, Ormánságon át Putnokig, Záhonytól Sopronig. Korábban a Mezőgazdasági Minisztérium partner volt, hogy minden iskolában csináljunk egy mintaüzemet. Mint a kenderesi. Ennek az lett a vége, hogy Jánoshalmán lett egy fél, Pécelen már nulla. Tíz éve én ebben hittem, hogy ki tud alakulni egy hálózat. Mert mindenki maga akart csinálni valamit. De ha nem lesz hálózat, akkor itt fülbesúgásos módon nem fog menni.

Krizsán András: Talán úgy, hogy ez a hálózat nem központi szintről szerveződik, hanem esetleg egymásra találhatnak a gazdák, és ők építenek ki egy ilyen hálózatot.

Reischl Gábor: Hát hogy maguktól nem alakulnak ki, az biztos. Ne haragudj, ezt valakinek el kell kezdeni. Most én nem azt mondom, hogy a minisztériumnak kell, de itt van az értelmiség. Ha nincsen például Kenderesen Kulcsár Tamásné Gabika nevezetű igazgatónő, akkor az égegyvilágon semmi nem lett volna. Ha ezek a tanárok, pedagógusok összefognak, akkor fillérekből lehet építeni. Mert azt ott is a diákok építették, tudod? Csak hogy ezek a Gabikák nemhogy szaporodnának, de egyre kevesebben vannak.

Krizsán András: *Van-e még ma is valamilyen kötődésed Gödöllőhöz? Terveztél-e ott is valamit?*

Reischl Gábor: 20 évet dolgoztam a Gödöllői Agrártudományi Egyetemen. Közben voltam a BUVÁTI-ban, itt-ott, amott, de Gödöllő a mai napig meghatározó a számomra. Van itt egy, kicsit még a szocreálnak a hatására épült, szoborszerű központi épület, amit 1965-ben, Zöldi Emil tervei alapján építettek. Ebben volt a mi tanszékünk is, ahol dolgoztam. Az aula is itt van, Amerigo Totnak a világhíres munkájával, a nap születésével. Ennek a modern épületnek van egy marha nagy, piramis méretű előlépcsője, amivel semmi baj nem volt. Igaz semmi értelme nincs neki, mert mikor télen leesik a hó, akkor a szélén mennek a diákok meg a tanárok. A HÉV felől másfél méter van kitaposva, a város felől 80 centi. Azon lehet felmenni, csak éppen korlát nem volt. Arra volt jó ez a lépcső, hogy bolond ballagásnál a gyerekek mint tribünt használták. Mígnem jött 1995, amikor az Országos Mezőgazdasági kiállítást Horn Gyula nyitotta meg.

Azt mondták, hogy a Gyulának ezen a lépcsőn kell majd állnia. Jöttek ugye előtte két héttel a biztonságiak, és bementek a lépcső alá is. A lépcső alatt úgynevezett orosz pince van, szigeteletlen pincefallal. Az égegyvilágon senki sem járt ott 1965 óta. Jöttek Gyulának a smaszerei és megnézték. Mondták, hogy Gyula nem mehet fel a lépcsőre, mert életveszélyes. Horn Gyula, tudod ilyen „magas”, meg „testes” ember. Előtte pár nappal 100 diák volt itt, és nézték a bolondballagást, de ők azt mondták, hogy életveszélyes. Megindult a betonkorrózió, mert szellőzetlen volt az egész, és a vasak már el vannak korrodálva. Nem bírja el a terhelést. Így hát pár „milkáért” fenyő állványokkal beállványozták az egészet és gyorsan lett egy fenyőerdő. Horn Gyula elmondta a 10 perces beszédét. Nem dőlt össze, semmi gond nem volt, és a fenyőerdő ott maradt. Elfelejtették. Na, most ebbe csak a biológia szólt bele. Tudod,

levegő nélkül, sötétben mit csinál a fenyő a beton korrózióval? Hát az fantasztikus dolgokat csinál, nem bírjátok elképzelni! Le kellett bontani az egészet. Mi is csináltunk egy-két tervet, hogy a két szint magas lépcsőteret hogy lehet hasznosítani. Most ennek a tervezésénél hadd mondjam el, hogy ha semmi nem jut eszembe, akkor én szoktam ilyen adaptációs módszereket alkalmazni. Vannak például Noszvajon, Eger fölött a tufában azok a barlang lakások, meg istállók. Azt gondoltam, hogy milyen szép lenne, ha majd elbontanánk a lépcsőt, és helyette ilyen barlang-szerű nyílások lennének. Bemennénk szintben, minék az a lépcső. Onnan is mennek fel liftek.

Noszvajon különben szobrászok csinálják ezeket a fantasztikus dolgokat. Magyarországon vagyunk, pedig azt hinnénk, hogy valahol Törökországban, de nálunk ilyen építmények vannak. Csodálatos, hogy mit hozott létre a természet és mit hoznak létre az emberek. Eszembe jutott Kambodzsa, mikor látom ezeket a falakat, hogy sokszor szebb romjában egy épület, mint készen. Ugye ez is egy érdekes dolog. Sokszor az épület építés közben szebb, mint amikor kész lesz. Végül aztán az lett ezekből az adaptációkból, hogy nem akartuk megbontani az egész épület szimmetriáját, de mégis igazodtunk az aszimmetrikus használathoz, és ilyen barlang-szerű nyílásokat alakítottunk ki a lépcsőben. Mivel agráregyetemről van szó, földet tettünk bele. Van egy korlát, az csillog. Például nagyon fontos volt, hogy a látszóbeton minél rosszabb minőségű legyen. Mondanom se kell, itt jó minőségűt csináltak. Ez Murphy törvénye. Az átadásnál, növényekkel telepítettük tele.

Mert a lényeg, hogy ez a két udvar nem statikus hely, hanem egy élő virág. Gyakorlatilag egy kísérlet. Mit csinál ez a föld az évek folyamán? A világ leképezése a két udvar ezekkel a kapukkal. Egy sejtelmes átmenet a sötétbe valahova, amit nem tudunk, hogy hová. Ami mindnyájunkra vár, ahova majd át kell lépnünk. Fantasztikus, hogy ez az udvar el kezdett élni. Ősszel szeretek fotózni, mert a növények akkor a legszebbek. A déli oldalon ott a vadszőlő, a borostyán a nyugati oldalon, és valami akác fajta. Nagyon érdekes, hogy a növény hogy kúszik be, hogy találja meg a fényt és a sötétséget. Majdnem olyan, mint amikor voltam Nicaraguában, és a vulkánkitörés után filmezik, hogy hogyan veszi át a természet ismét a környezetet.

Krizsán András: *Én azt gondolom, ha a vidékről beszélünk akkor tényleg az a legfontosabb, hogy élettől tudjuk megtölteni. Tehát lehetőséget és jövőképet adni az embereknek. Hiszen itt Pulán is, és más kis településen is az emberek szeretnék megőrizni a saját otthonaikat, saját hagyományaikat, és itt helyben szeretnének tovább élni és gazdálkodni.*

Reischl Gábor: Ugyanez a kísérlet itt is. Lehet látni a vadszőlőt, a borostyánt, hogy kezdi benőni a nyílást. Most jelentették Gödöllőn, hogy már sündisznó is van benne. És nem tudja senki, hogy hogyan került be, mert repülni nem tud. Én azért szeretem ezt a munkámat nagyon, mert sikerült itt is egy kicsit az étellel foglalkoznunk. Szerintem a legfontosabb dolgunk, hogy az étellel foglalkozzunk, és vidéken is az élet az elsőrendű dolog. Tudod, aztán nem beszélve arról, hogy tényleg érdekes, hogy az ember egyszer átlép itt ezen a kapun. Akkor mi várja ott benn? Egyszer mindnyájan átlépünk ezen a kapun, és a küszöbön mindent le kell adnunk.